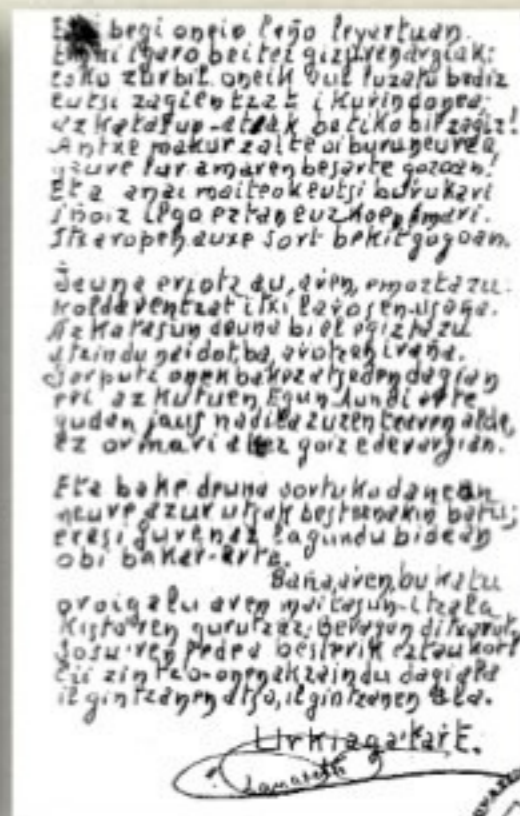

AMAIURTIK SARTAGUDARA, ANOETATIK BARRENA

Memoria historikoa zertan den XXI mendeko Euskal Herrian

I. "USTU EZIN ZAN GANBARA..."

(...) salan ez daukat ezer askorik,
iya ustu zait ganbara (...)
(Txirrita, 1936)

Asaba zarren baratza,
untzadun ormek esia,
eguzkiak len maitea...
Otzaldi zoro baten itzuli,
yoka nagokik atea (...)

Aren gerizak erri-baratzak
ezin-hilkor egin ditu".
(Xabier Lizardi, 1932)

Goiz eder onetan erail bear nabe (...)
erri zintzo onenak zaindu dagiala
il gintzanen atsa, il gintzanen aala.
(Lauaxeta, 1937)

I. ... HUSTEN ARI AL DA?

- ✘ ... pero, mi abuela... ¿qué va a saber de historia?
  - ✘ nire aitona-amonen historia, historia al da?
  - ✘ ta nire aittonak ze kontauko dit? ;Qué rayada!
  - ✘ Ta uste'zu nere aitari hau inportako zaiola?

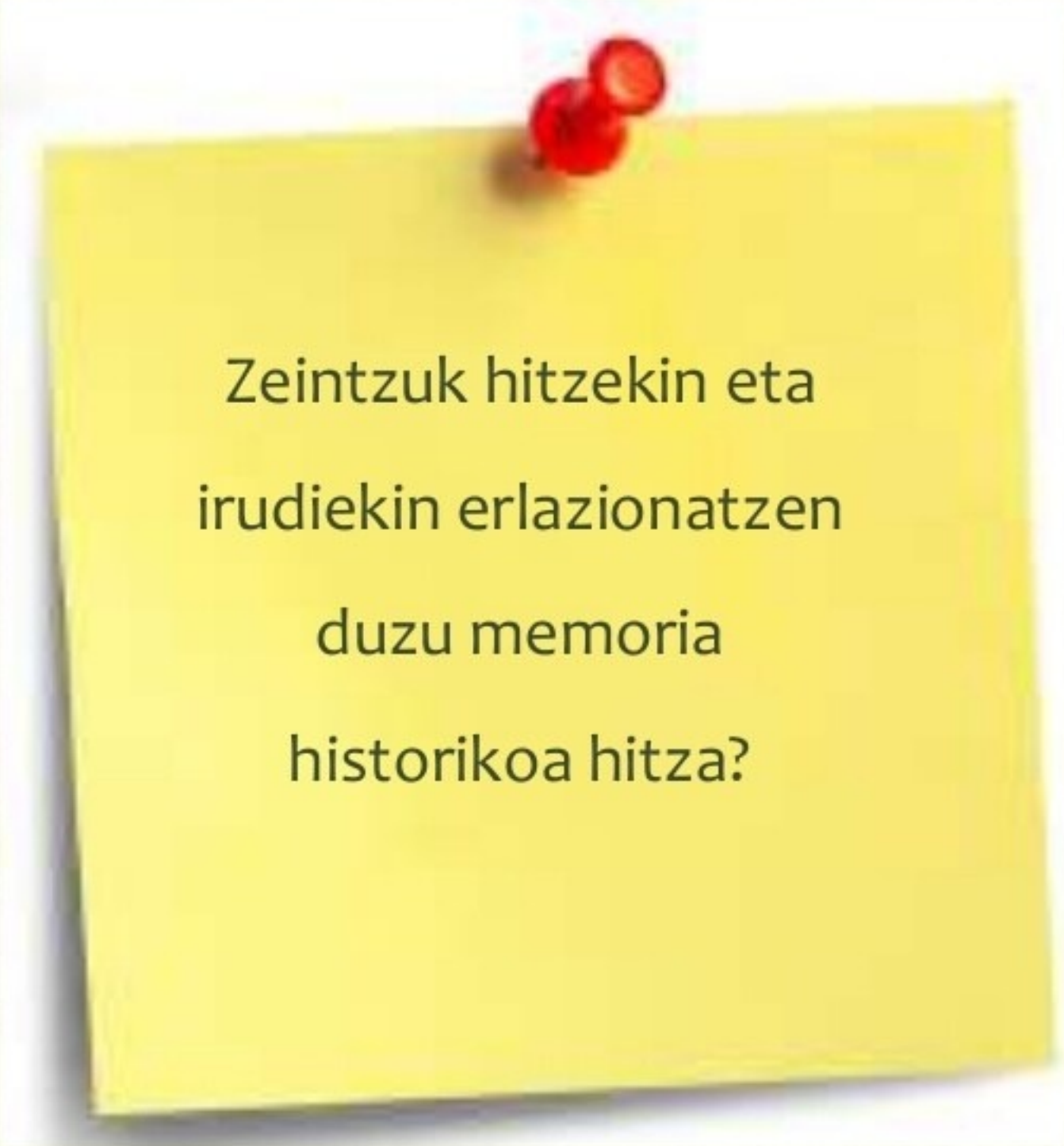
<http://memoriesatschool.aranzadi-zientziak.org>

Memoria historikoaren lanketa ikasgelan
Sekuentzia didaktikoa eta inplementaziorako gida

II. BEROTZEN HASTEKO...

Zeintzuk hitzekin eta
irudiekin erlazionatzen
duzu memoria
historikoa hitza?

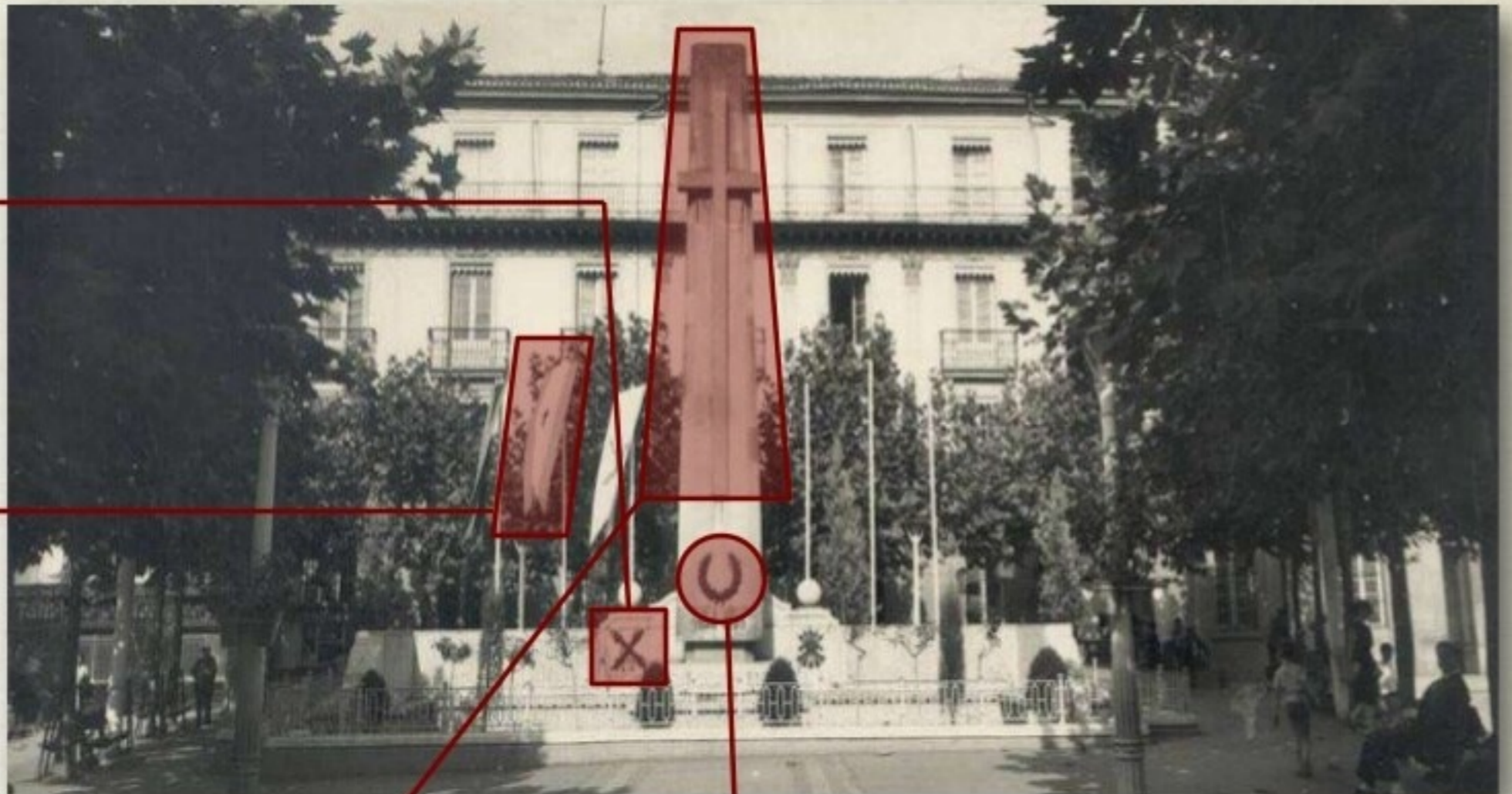
III. BIDE ORRIA (I)

1. Tradizioa

2. Identitatea

3. Memoria

4. Memori(ar)en afera(k)

[Espainiako Gerra Zibilean matxinatutako]
Erorien Omenezko Monumentua (Tolosa, 1939)

III. BIDE ORRIA (II)

1. IRAGANAREN GURTZA / MEMORIAREN DENBORALDIA

modernizazioko etorkizunalditik...

... postmodernismoko iraganaldira

- Kultur ondarearen balioan jartze ugariak
- Oroitzapen-ospakizunak
- Genealogien interesak
- Jatorri eta sustraien bilaketak
- Jendearen biografiak
- Argazki zaharrak
- Tradizioen (berr)eskuratzeak eta (berr)asmatzeak
- Dena globalago/azkarrago aldatzen ari den honetan gure buruak **espazioan/denboran kokatu nahia (iraganarekin zubiak eraikiz)**

2. TRADIZIOAREN DEFINIZIO TRADIZIONALA

“jarduera multzo bat, orokorrean arau irekiez edo tazitoki onartutakoez zuzendua eta **izaera erritual eta sinbolikoa** duena; zeinaren helburua baiten **balio eta portaera arauak errepikapenez irakastea**; eta berekin ekartzen duen **iraganarekin segida**”

(Hobsbawn eta Ranger, 1999)

Elkarreraginean dauden hiru tipologia:

- **Talde kohesioa** berbatu eta sinbolizatzen dutenak: mutxikoak
- Instituzioa, estatusa edo **autoritatea** ezarri edo **legitimatzen** dituztenak: *hauteskundeak*
- Sinesmenak, **baloreak** edo ohizko jokaerak **gizarteratzeko** helburu dutenak: san joan sua

(Hobsbawn. Connerton, Shils, Lowental)

3. IDENTITATE NAZIONALEN ERAIKUNTZA TRADIZIO BERRI(TU)EN BITARTEZ (I)

- Tradizioak historia erabili du legitimatzaile eta taldearen kohesio bezala
- Instituzio politikoak, ideologi desberdinak... ere historiaren jarraipena asmatzen dute sinbolo berrien bidez
- Asmaturiko tradizio berri-berriak, antzinekoak bailiran transmititu direnak (Eskoziako kilt-a, euskal baserria...).
- Ereserki nazionalak
  - Tradizio asmatuak
  - Behin eta berriz errepikatuak
  - Iraganeko balioak oroitarazi
  - Balioak eta jokabide arauak irakatsi
  - Erritualak
  - Adb. [Marseillesa](#)

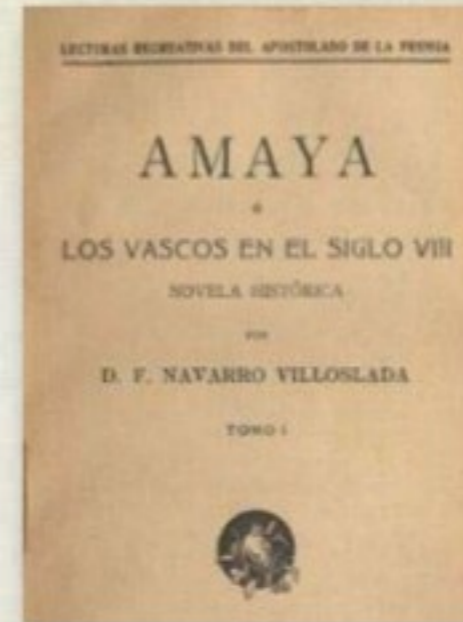
3. IDENTITATE NAZIONALEN ERAIKUNTZA TRADIZIO BERRI(TU)EN BITARTEZ (II)

- 1871ko Alemania (gerra franko-prusiarren ondoren) definiziorik/unitate politikorik gabea)
- Erreferentzia anitzak: mitologia / folklorea (alemaniar haritzak, Federiko Bizargorri enperadorea)
- Gu / besteak: etsaien sorrera (barne kohesioa)

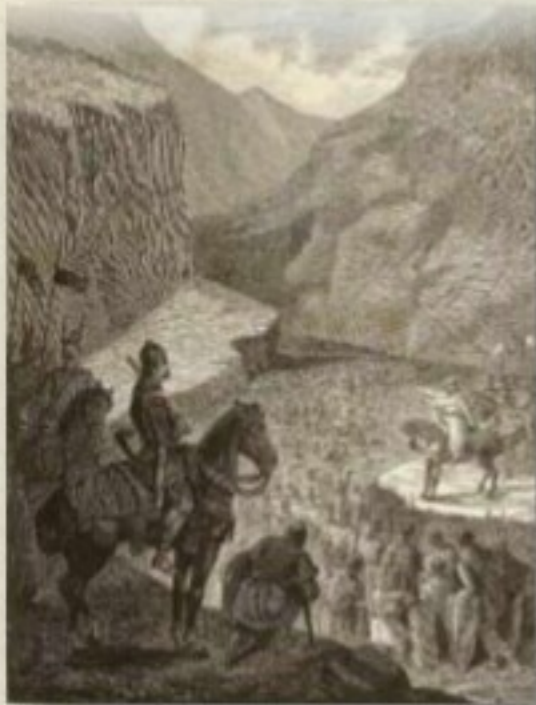

3. IDENTITATE NAZIONALEN ERAIKUNTZA TRADIZIO BERRI(TU)EN BITARTEZ (III)

- XIXm nazionalismoen sorreran mito historiko erromantizistak / ad hoc historia nazionala
- Arkadia alai eta berdintasunezkoa
- Aintzinako independentzia gerraz osatua (erromatarrek / espainiarrak...):
  - Aberkide loriatsuak, aberriaren martiriak
    - Mitologia izakiak: Jaun Zuria, Lekobide...
    - Fikziozkoak: Pedro Mari, Libe, Aitor

3.1. EUSKAL ABERRI IMAGINATUA (I): Orreaga eta Altabizkarreko kantua (1834)

“Heldu dira! Heldu dira! Zer lantzazko sasia!
Nola zer nahi kolorezko banderak heien erdian agertzen diren!
Zer zimiztak atheratzen diren heien armetarik!”

“Oihu bat aditua izan da
Eskualdunen mendien artetik
Eta etxeke jaunak, bere
atearen aitzinean xutik,
Ideki tu beharriak eta erran du:
Nor da hor? Zer nai dautet?”.

Garay de Monglave (1834), *Journal de l'Institut Historique*

ALTABIÇAREN KANTUA.

Oinbat aituia içanda
Eskualdunen mendien artetik;
Eta etxeke-jauna (1), bere atzaren aitzinean ebote,
Idekitu beharriak, eta erranda: nor da hor? Zer nai dautet?
Eta chacurra bere nauziaren oinetan lo çaguena,
Alchatuda, eta carasiz Altabiçaren inguruic botoditu.

Ibenetaren leplanan harabostbat agertenda;
Hprildenda, arthekac erket eta esquin itocendituelaric.
Horida urrundic helduden armadabatun burroma.
Mendien capetetic gurieo crepusca emandote.
Bere tuteu seinnia adiaçinte:
Eta etxeke-jaunac bere dardac oborochtentu.

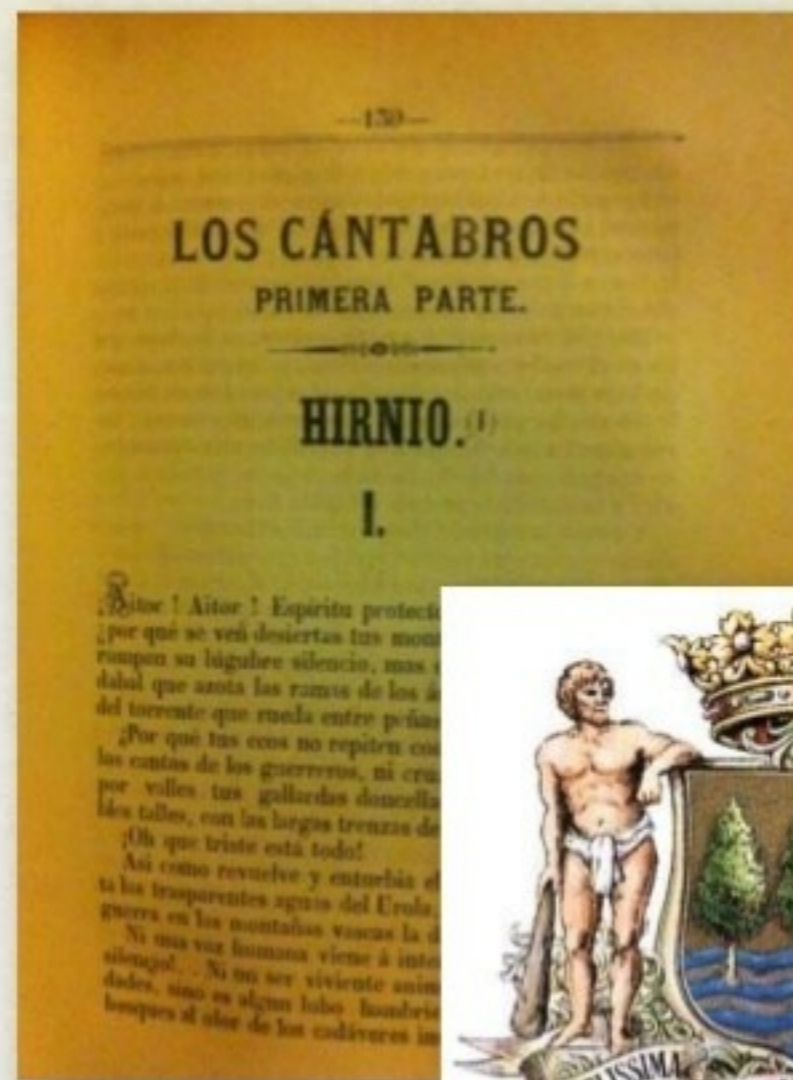
Heldudira! heldudira! Zer lantzazko sasia!
Nola ceranhi colorezco banderac hoien erdian agertocudiren!
Cer simistac atheratocendiren hoien armetario!
Cenbat dira? Haura, condaitçac ongi!
Bat, biia, hirur, laü, bortz, sei, zatzpi, zortzi, bederatzzi, hamar, ha
Hamahirur, hamalaü, hamabortz, hamasei, hamazatzpi, hemeçortzi, h

3.1. EUSKAL ABERRI IMAGINATUA (II): Erromatarrak barduloak menderatu ezin (1866)

Hogei eta sei bai urtez
Jesus bañon lenagotik
etsai gogorrak etorri ziran
gure kontra Erromatik (...)
euskaldunak garailariak
len, oraiñ eta beti

Ordu ta laurden iraun zuben
gauza gutxi gora bera
eta batalla beti bezela
mendi mutillen aldera;
erromatarrak iya guztiyak
erori ziran lurrera (...)

Araquistain (1866): Tradiciones vasco-cántabras

Gipuzkoako armarría (1466-1513-1979)

3.1. EUSKAL ABERRI IMAGINATUA (III): Sabino Arana Goiri (1866)

- Foruzaleen kondairazko diskurtso mitikoaren birinterpretazioa / euskal abertzaletasunaren sorrera
- Erdi Aroko lau batailen birsorkuntza
  - Arrigorriaga IX m.
  - Gordexola, XIV m.
  - Otxandio, XIV m.
  - Mungia, VIII-XV m.
- Ondorioetan: Historia ez-zientifikoa

Arana-Goiri (1892): Bizkaya por su independencia. Cuatro glorias patrias.

4. MEMORIA HISTORIKOA. KONTZEPTUAK ARGITZEN

- **Memoria kolektiboa:** talde baten identitate sentimenduak sostengatzen duten bizitako edo jaso eta mitifikaturiko oroitzapen multzoa, [adb](#)
- **Memoria historikoa,** bere iraganaren arrastoa ez galtzeko gizarte talde batek egiten duen ahalegina da, talde horrek eraiki duen bere iragan horren irudikapena mantenduz eta datozen belaunaldiei helaraziz, [adb](#).

4.1. MEMORIA-LEKUAK (*lieux de mémoire*)

- Iraganarekin lotura errepresentatu eta gizatalde batentzat talde bezala identifikatzen laguntzen duten esanahi konkretu bat duten sinboloak (P. Nora, 1984)
- Orreaga, Gallarta, Matalas, Axularren Gero, Iruñeko Foruen monumentua...
- Espazioa Denbora Pertsonak

4.2. MEMORI(AR)EN ERABILERA / AFERA

- **Globalizazioaren** eraginez **gizabanakoek erreferentzia puntuak galdu** egin dituztenez haien identitatearen (tokian tokikoak edo nazionalak) baieztapen gisa iraganeko heldulekuak bilatzeak eraginda.
- XX mendeko **gatazka asko** (gerrak, erbesteratzeak, kontzentrazio esparruak, bonba atomikoak, marjinatutako kolektiboak...) **oraindik osatu gabe daudelako eta horien interpretazio ezberdinak** eta eztabaida handiak sortu direlako

De Rerum Natura

**ERRE
LATOA**

IDAZTEN

LXVII. kapitula

5. GERRA ZIBILEKO ETA FRANKISMO-GARAIKO MEMORIA HISTORIKOAREN BERRRESKURAPENA

“orrialdea pasa aurretik,
lehendabizi irakurri egin behar da”
(L. Joinet, NBE)

5.1. ZENBAKIEI IZENA JARTZEN (I)

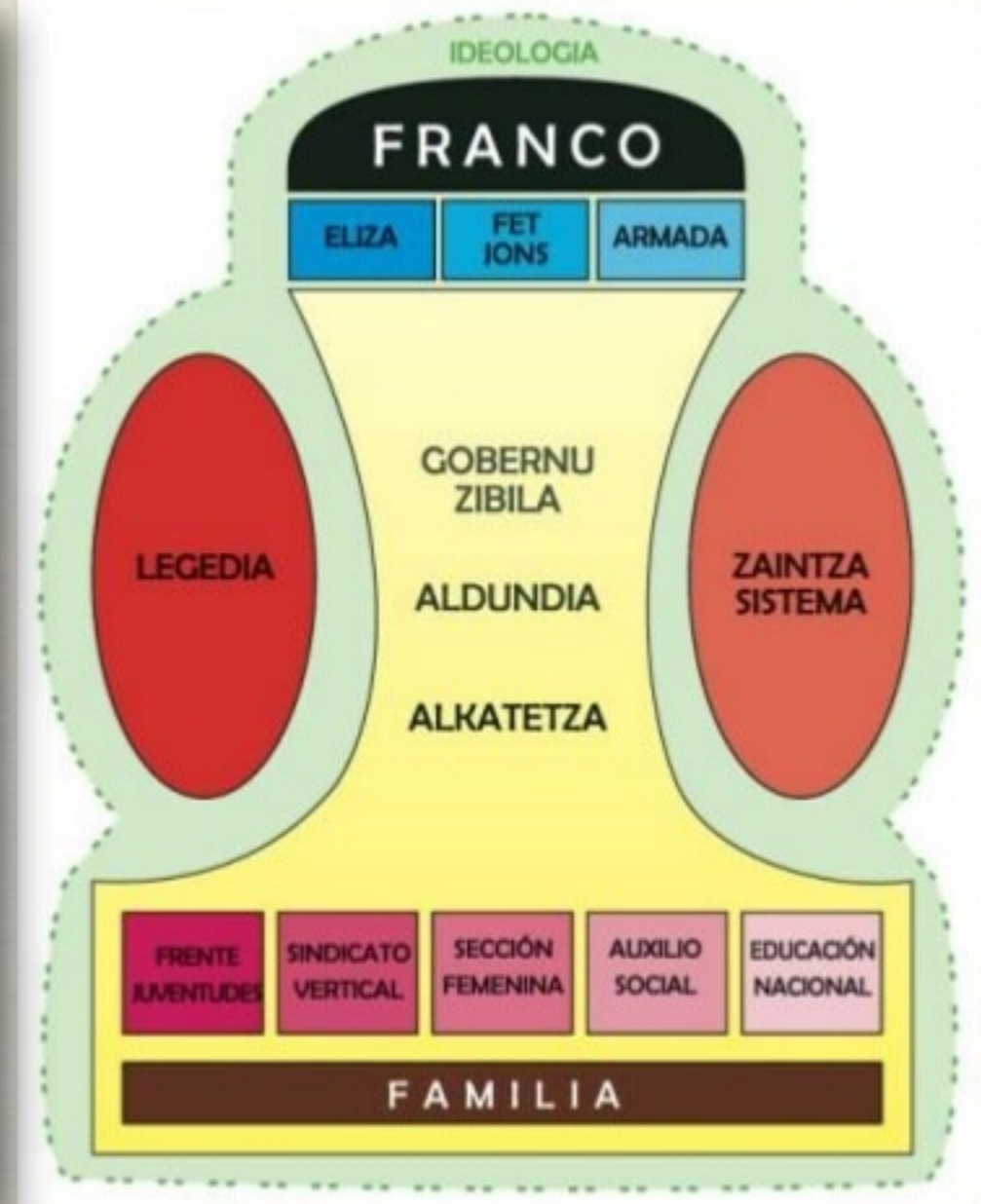
5.1. ZENBAKIEI IZENA JARTZEN (II): Sartagudako Memoriaren parkea

<http://parquedelamemoria.org>

5.2. GIZARTE-ORDENA BERRIA

II Errepublikako izu-gorria / Espainiaren berpizkundea
Garaileen arteko kontsentsua / bestearen deuseztapena

5.3. GARAILEEN MEMORIA-POLITIKA

■ “Hemos olvidado la guerra en el afán de construir la paz de los españoles; pero no hemos olvidado, ni olvidaremos nunca, la victoria”

Espazioa

Denbora

Pertsonak

5.4. BIKTIMEN ESKUBIDEAK (I): egia

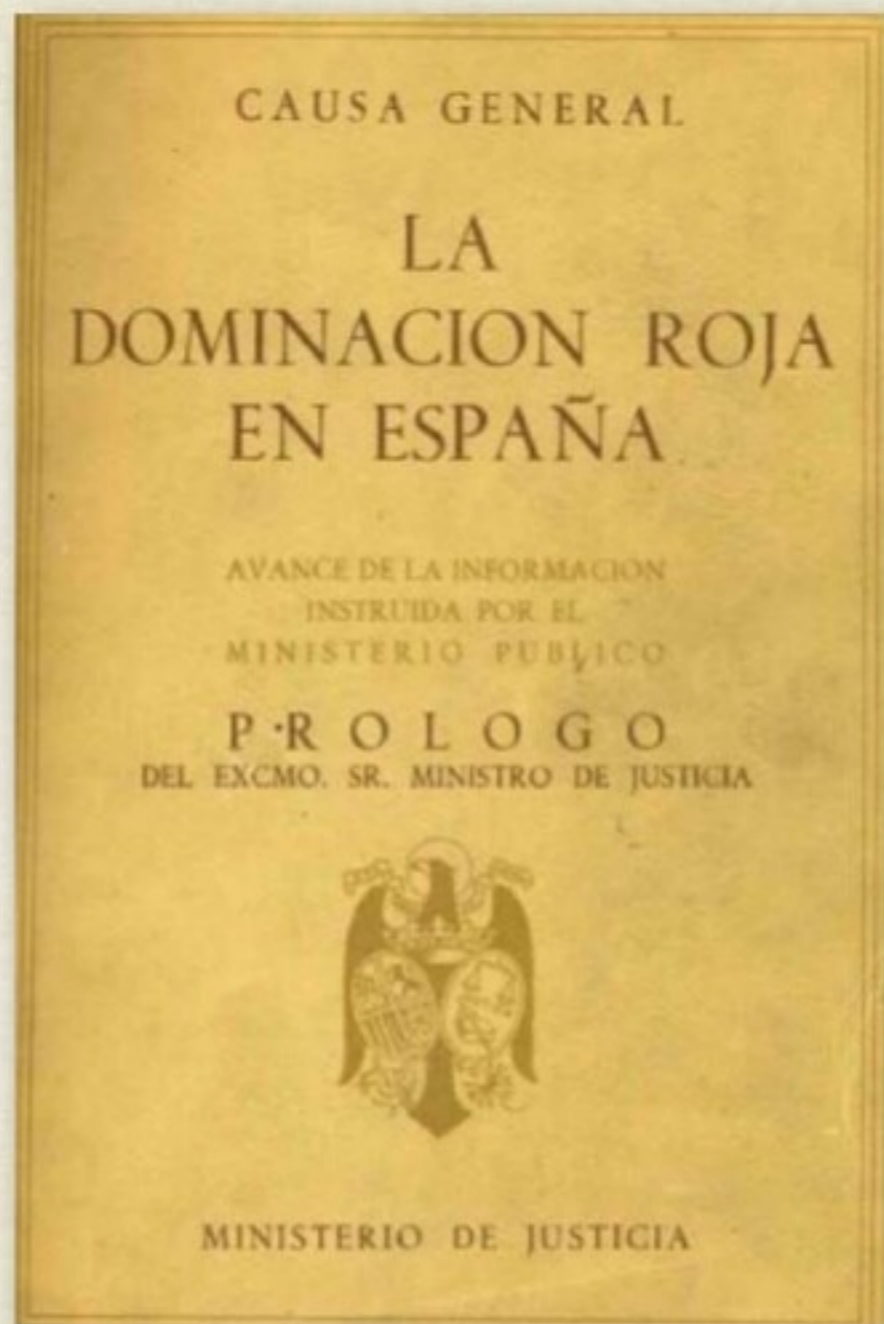

Garaileentzako plan zehatzak

Garaituentzat ahanztura eta ukazioa

5.4. BIKTIMEN ESKUBIDEAK (II): justizia

Garaileentzako plan zehatzak

Anrese Bauduer Ometerio ¹⁹⁹⁷

Autoridad Gobierno Militar
Delito Natural de Dolosa (fuerza) T18 causa
Hijo de Jose Ramon y de Felipa
Edad 67 años
Estado Soltero
Profesion Pochta Vasco
Domicilio Ronda 1-5: 7sq. (A. Sebastian)
Ingresó el 20 de Febrero de 1957
Sale el 17 de Mayo de 1957

Garaituentzat ahanztura eta ukazioa

5.4. BIKTIMEN ESKUBIDEAK (III): erreparazioa

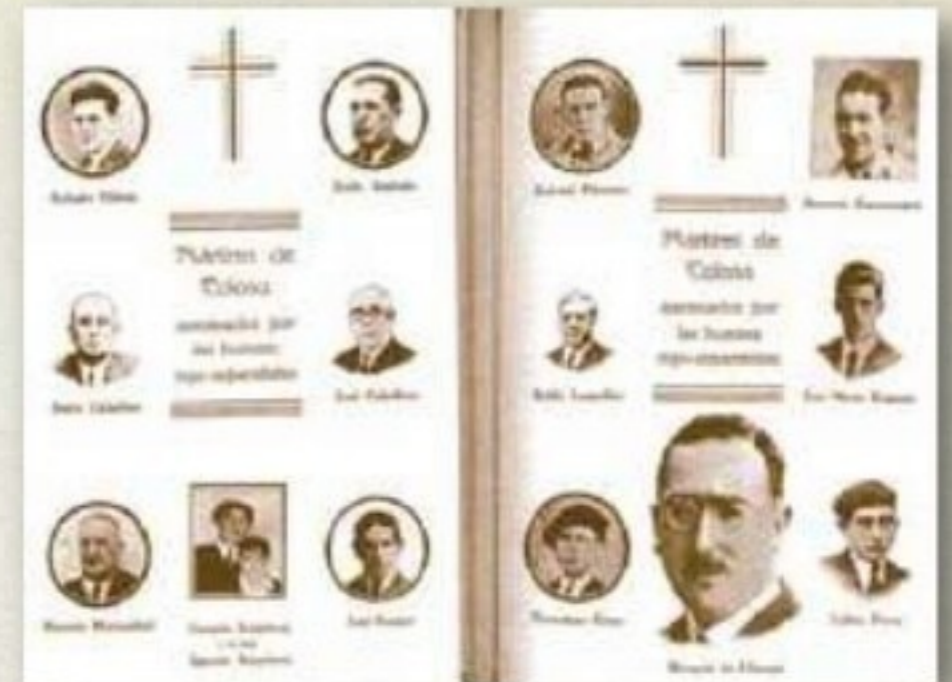

Garaileentzako plan zehatzak

Garaituentzat ahanztura eta ukazioa

5.5. ERRELATO BAT ETA BAKARRA

5.6. HIRUGARREN BELAUNALDIA

*Bilobak,
oroimen historikoa
berreskuratzen*

“Somos los nietos de los obreros
que nunca pudisteis matar (...)
Somos los nietos de los que
perdieron la Guerra Civil”

La Polla Records (1987): No somos nada

6. IDENTITATE NAZIONALEN AFERA: NAFARROAKO ERRESUMAKO GAZTELUAK

6.1. NAFARROAREN KONKISTA 1512-1522-1530

6.2. AMAIURKO MONOLITOA (I): 1922

EL MONUMENTO DE MAYA

JOSUPE EGBARIN 1922

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

El monumento de Maya, que se levanta en el cerro de Espartza, es una obra de gran belleza y gran importancia histórica. Fue inaugurado el día 27 de junio de 1922, en un momento de gran entusiasmo popular.

1922.06.27, “Nafarroako independentziaren azken defendatzaileen monumentua”ren eraikuntza (S. Espartza)

6.2. AMAIURKO MONOLITOA (I): 1931-1982

1931.07.26
Monumentuaren leherketa

1982.10.02,
berreraikitze-lanak.

6.3. AMAIUR, SINBOLOAREN SORKUNTZA (I): Napar Buru Batzaren "Amayur" aldizkaria 1931-36

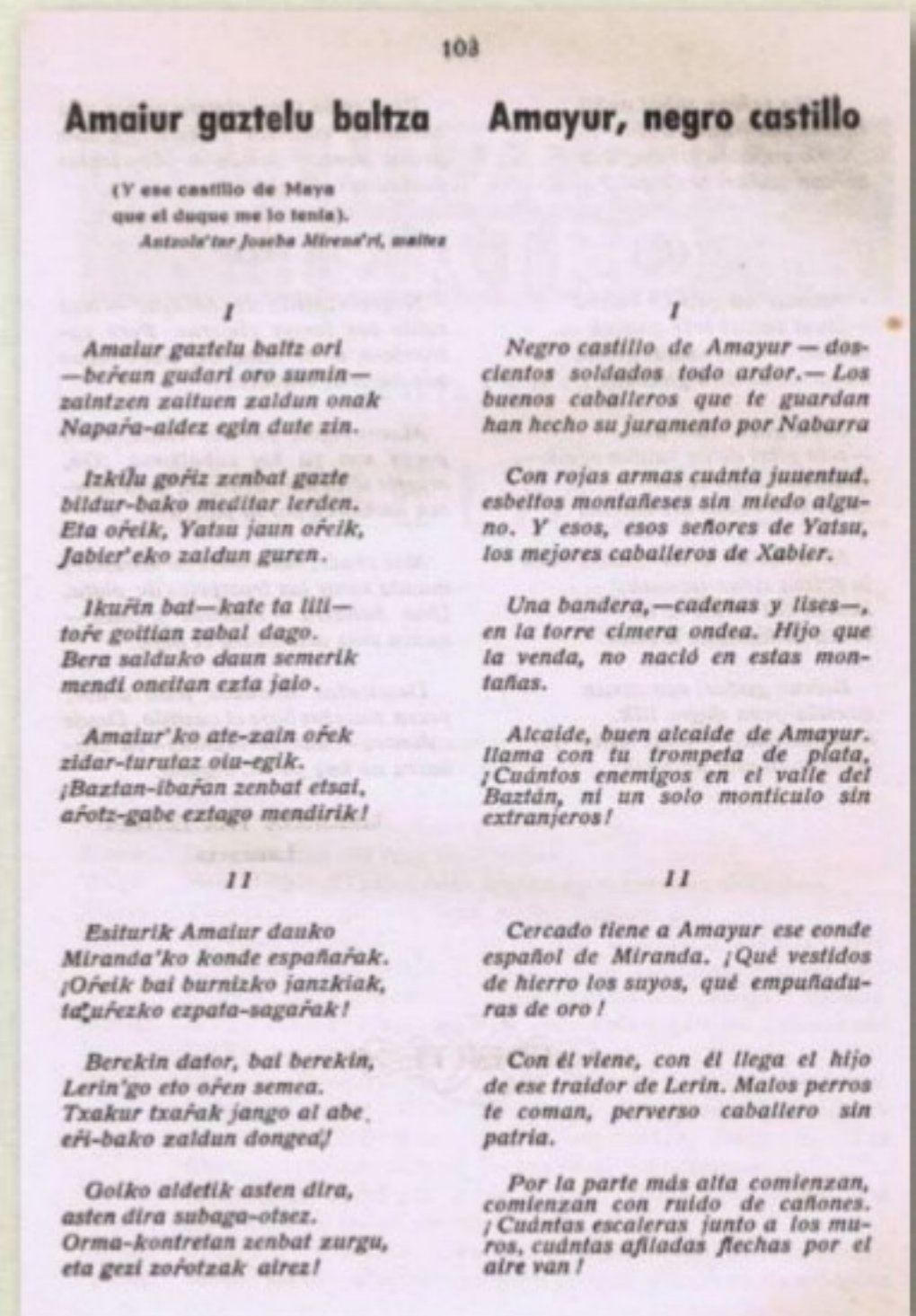
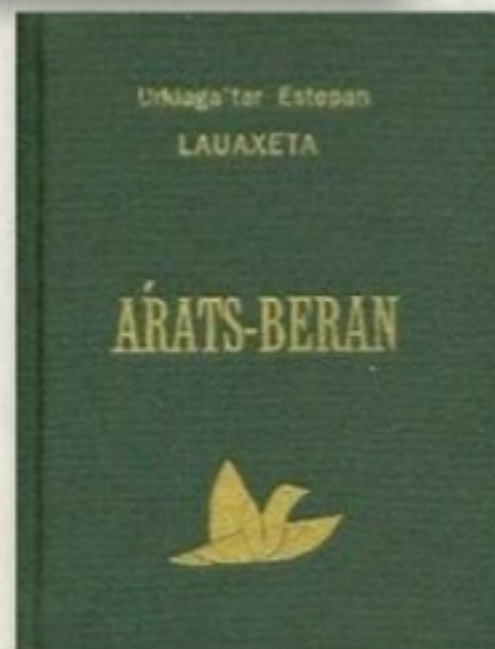

6.3. AMAIUR, SINBOLOAREN SORKUNTZA (II): Lauaxeta eta “Amaiur gaztelu baltza” 1935

Lauaxeta (1935): Amaiur gaztelu baltza, Yakintza, 3. zbk.

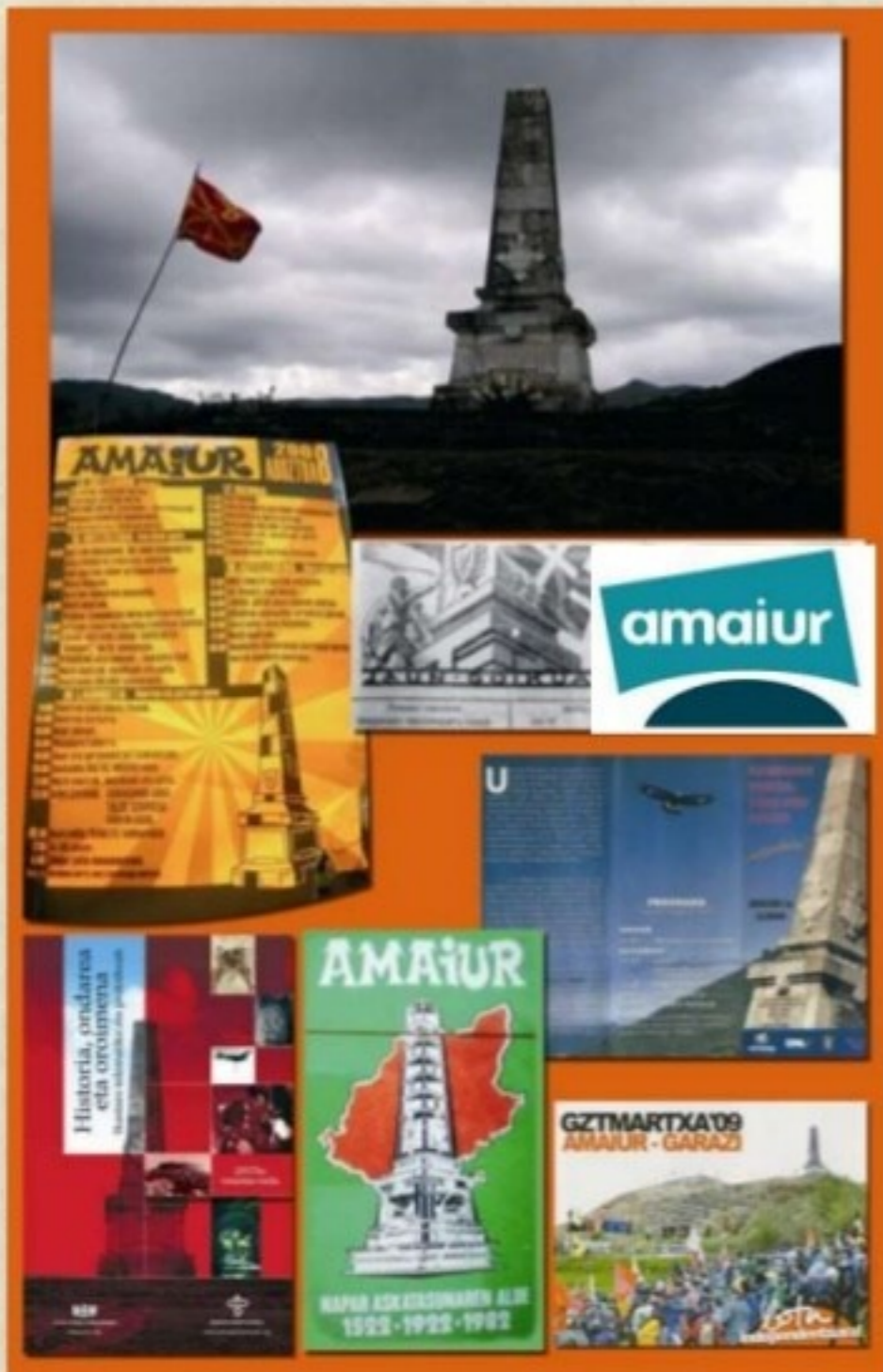
Lauaxeta (1935): Amaiur gaztelu baltza, Arrats beran

6.3. AMAIUR, SINBOLOAREN SORKUNTZA (III): Euzko Gudarozteko “Amayur” batailoia 1936-1937

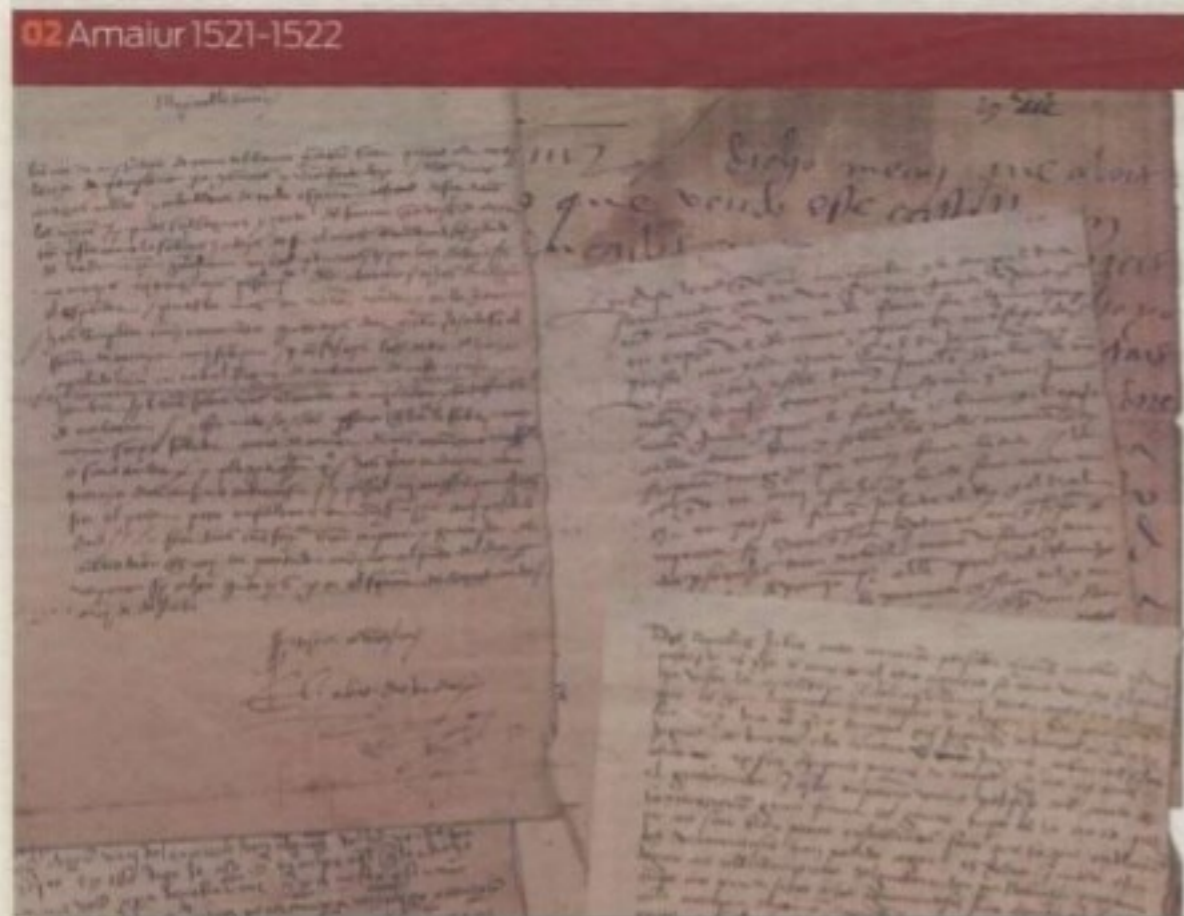
6.3. AMAIUR, SINBOLOAREN SORKUNTZA (IV): Ekitaldi politiko, akademiko, sozial eta kulturalak 1978-2012

6.4. MEMORIA ETA HISTORIA IKERTUZ (I): Indusketa arkeologikoak, 2006-2012

6.4. MEMORIA ETA HISTORIA IKERTUZ (II): Jatorrizko agirien azterketa, 2006-2012

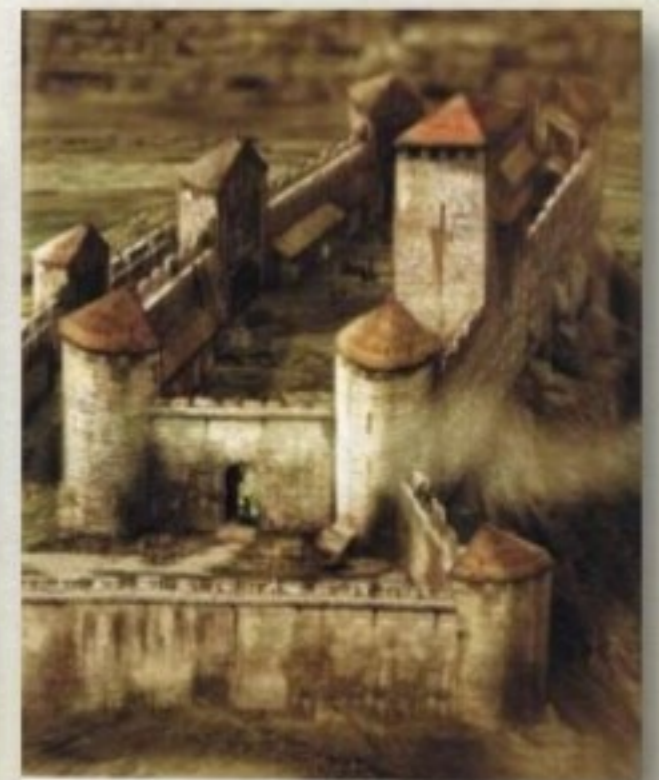
**'Azken
ekitaldiko'
gutunak**

Nafarroako Erresumako armagizonek Amaiurko gaztelua berreskuratu zutenean elkarri idatzitako gutunak ikertzen ari da Aranzadi; euren kezka eta motibazioak agertzen dira.

6.5. EBIDENTZIA HISTORIKORIK GABEKO ADIERAZPIDEAK (I): Sasi-historialariak

<http://www.youtube.com/watch?v=piaxlo7VB6g>

6.5. EBIDENTZIA HISTORIKORIK GABEKO ADIERAZPIDEAK (II):

Erabilera politikoa eta dogmatikoa:
ez iragana ezagutzeko, baizik egungo proiektu bat justifikatzeko

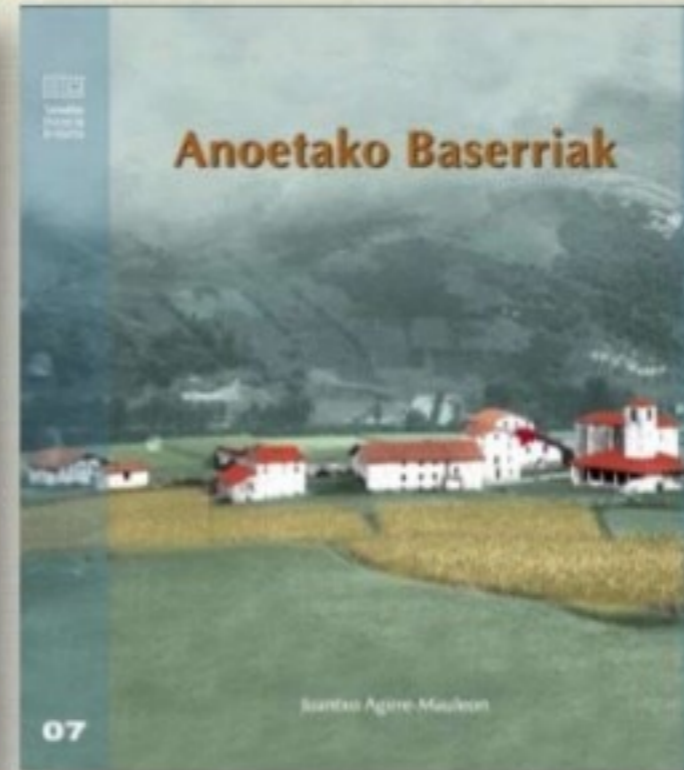
7. IDENTITATE LOKALEN BILAKETA

Tradizioen birasmatzea

7.1. ANOETA BERE IRAGANAREN BILA Ikerkuntza (1999-2012)

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRESKURAPENA (I)

Tradizioen berrasmatzea, 2003

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRRESKURAPENA (II)

Dantza-soka zer den

- Dantza-soka, aurrekua, bordon-dantza, erregelak, esku-dantza...
- Hainbat dantzaren multzoa: desafioa edo aurrez aurrekoa; axeri dantza, agurra, aurrekuak inprobisatutako zortziko bat, fandagoa, arin-arina eta biribilketa
- Protagonistak: aurrekularia eta atzeskularia (*aurre-atziak*)

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRRESKURAPENA (III)

Dantza-sokaren pausoak

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRRESKURAPENA (III)

Dantza-sokaren pausoak

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRESKURAPENA (IV)

Interpretazioak historian zehar

- GOROSABEL (1868): gudarekin harremana / desafioa (ahaide nagusiak)
- IZTUETA (1824): emakumeei agurra / alkateen dantza
- URBELTZ (1988): igarobide erritua

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRESKURAPENA (V)

Dantza soka ez-ikasitiek ezpata-dantza ikasira

- Modernizazioa , aldaketak
  - Bizimodu komunitariotik → hiritarrera
  - Landa gunetik → hiri ingurunera
  - Nekazaritza-ekonomiatik →
industria ekonomiara
- aldaketa: natur ingurunea / demografia
→ kultura tradizionalak / gizarte antolaketak
/ herri sinesmenek...
- ↓
- Pentsamolde tradizionalak alboratzea
  - Usadio / balore / bizi ardatzak

7.2. DANTZA-SOKAREN BERRESKURAPENA (VI)

Harreman-sare berrien beharra

- Tradizioaren berrasmaketa eguneratua
  - Iraganeko elementuak / orainaldiko aktoreak → jarraikortasun sinbolikoa
- Udalek bulzatu / gizarte eragileen koordinazioa
  - etengabeko berrasmatzea (kontentsua)
- Esentzialismoa Vs. Talde-kohesioa: eta emakumeek, zer diote?

omenduak izatetik omentzaile izatera

7.3. UDAL ARMARRIAREN EGUNERATZEA (2003)

XXI mendeko anoetarren ikurra

7.4. MEMORIA DANTZAN (2008-09) (I)

Herriko memoria historikoa sormen eta harreman-sareen bilgune

7.4. MEMORIA DANTZAN (2008-09) (II)

Herriko memoria historikoa sormen eta harreman-sareen bilgune

8. ONDORIOAK (I)

- ✘ Memoria historikoa lehena **ulertzeko** eta oraina **interpretatzeko** egokia
- ✘ Komunitate batek bere iraganaren errelatoa nola eraikitzen duen aztertzeak **gizartea ulertzen lagundu**, (tradizioa, memoria, ondarea, balioak, boterea...)
- ✘ Historia “egin” zutenei **hitza eman** eta belaunaldi berri bati **kontatu**, **harreman** horretan gizarte erresilienteagoa osatzeko (ikuspuntu aniztasuna / ahaztutako kolektiboak...)

8. ONDORIOAK (II)

Tradizioak gizartea erreproduzitzeko gizarte mekanismoak: jarraitasuna / etena
Egiazkoa, berezkoa: esentzialismoa / talde kohesioa

8. ONDORIOAK (III)

Memoriaren gehiegizko erabilera?

Desiragarria, orainaldi / etorkizunerako **erabilgarria; taldea kohesionatzeko.**

History is a rear window mirror, you must always check back but unless you keep focussed on the way ahead you're going nowhere

(Belfasteko murala)

eskerrik asko

merrazkin@mondragon.edu